

הדמיון בלימוד שד ומזיק | הרב אליעזר קשתניאל

¹למדנו השנה מסכת קידושין, עסקנו כבר באגדה אחת שמופיעה בפרק שני על יופייה של ירושלים, ננסה לעסוק בתקופה הקרובה לקראת הפרידה הזמנית מהמסכת, בעוד כמה אגדות שמפוזרות במסכת.

הגמרא בפרק ראשון בדף כ"ט עוסקת בחובות האב על הבן, אחת מהחובות שיש לאב לבנו זה ללמדו תורה. כמו שכתוב: "ולמדתם אותם את בניכם". ואם יש מי שאביו לא לימדו הוא צריך ללמד את עצמו. הגמרא מביאה ברייתא על אדם שלא למד ואביו לא למד, מי צריך ללמוד קודם, ועונה שהאב צריך ללמוד קודם. אבל אם האב רואה שבנו זריז וחריף אז צריך ללמד אותו קודם. כל זה מדובר כשאין מספיק משאבים שגם הבן וגם האב ילמדו. הגמרא מספרת שכך נהג רב אחא בר יעקב אביו של רבי יעקב. רבי יעקב שלח אותו לאביו. אחרי תקופה של לימודים האבא רואה שהבן שלו לא כל כך משקיע בלימוד, או שהלימוד לא כל כך בהיר לו. אמר האבא, אני עדיף ממך, אני אגיע לתוצאות טובות יותר בישיבה, אתה תעבוד ותפרנס אותנו ואני אלך ללמוד. אביו שמע שהאבא הולך להגיע והוא ידע שהאבא הזה, רב אחא בר יעקב, הוא חכם גדול והוא חסיד. באותו זמן היה שד שהסתובב בישיבה של אביו והיה מזיק לתלמידים, כשהיו נכנסים שני תלמידים ביום לישיבה היה עושה להם נזקים. אביו אמר לעצמו שהוא לא יגלה לרב אחא על המזיק הזה והוא ידאג שאף אחד לא יזמין אותו אליו לישון, ואז הוא יצטרך לישון בבית המדרש ואולי בכוח חסידותו יעשה לו נס והמזיק יעלם. זה מה שהיה ובאמת נטפל אליו המזיק בלילה והיה נדמה לו כתנין בעל שבעה ראשים. עמד רב אחא והתפלל ועל כל השתחוויה שלו נפל ראש אחד של המזיק. אחרי שבע השתחוויות מת המזיק. למחרת הוא קצת הקפיד על בני הישיבה שהכניסו אותו למצב כזה.

רואים שהם הולכים לישיבה של אביו, הבן יהודיע מסביר שישנם שני קומות בלימוד תורה, יש קומה של ידיעות, ויש קומה של חריפות- סברות, פלפולים וחידודים. רב אחא חשב שהבן הצעיר אולי יצליח ויהיה חריף, אבל הוא ראה שהוא לא מספיק מחודד, ככה מסביר הבן יהודיע. לכן הוא החליט ללכת בעצמו. בית המדרש של אביו זה בית מדרש שבו יש נטייה מאוד גדולה להעמקה והפשטה. אנחנו יודעים שבד"כ כשיש מחלוקות בין אביו לרבא, הלכה כרבא ולא כאביו. בעין אי-הברכות ב' עמוד 216 הרב מסביר את ההבדלים ביניהם. הגמרא מספרת שכשהם היו ילדים קטנים הם ישבו לפני רבה, הוא היה המאמץ של אביו והרב של שניהם. הוא שאל אותם למי מברכים, ענו לו לקב"ה, שאל אותם איפה הוא נמצא? רבא הצביע על הגג, ואביו יצא מבית המדרש וכיוון למעלה, לשמיים. אמר להם רבה- אתם שניכם תהיו חכמים ואפשר כבר עכשיו לראות לאיפה כל אחד יצמח. מה ההבדל בין שניהם. מי שמכוון לתקרה הוא רוצה לעסוק בתורה אבל הוא מיד חושב על איך זה מסתדר אצלנו בחיים, במסגרות שלנו, "רבא נטייתו לעסוק בפרטים המוגבלים". ולכן דווקא הלכה כרבא, כי באמת הוא יותר קרוב להנהגה המעשית, לקבוע הלכה למעשה כמותו. הוא מתאים למסגרות האנושיות. "ואין ההלכות נחתכות אלא על פי חוכמה מוגבלת". אביו לעומת זאת תכונתו הייתה הרחבת הידיעה באופן "שמתנשא מעל לכל גבול". יש לו דחף לדברים מאוד מופשטים ועשירים. הוא יוצא החוצה ומכוון לשמיים, "איש שמתנשא למרחב גדול ולא יכול לכלוא את רוחו...". לכן בד"כ מלבד כמה מקרים בודדים, אין הלכה כאביו, הוא עוסק יותר בידיעות המופשטות. אז בית המדרש של אביו הוא מקום מאוד טוב למי שרוצה לבנות קומה נוספת של תורה. הוא טוב למי שרוצה לפתוח מרחבים של רעיונות חדשים והעמקות. מי שרוצה לפתוח את הראש בכיוונים חדשים, להוסיף בהשתלמויות חדשות.

¹ שיכתוב פנימי לא מוגהה, סיוון תשעב

כל הזכויות שמורות

קוראים נבון - הוצאה לאור | ספרי הרב אליעזר קשתניאל |
 ליצירת קשר – 0523907515 | navon.books@gmail.com | www.korim-navon.co.il

אבל דווקא בבית המדרש הזה שיש בו תכונה של העמקה עיונית, וחוסר גבולות, דווקא שם מסתובב מזיק שהוא "דכי הוו עיילין בתרי" אפילו ביום, הוא היה מזיק להם. הוא מלווה את תלמידי החכמים בזמן המשא ומתן שלהם, דווקא ביום שנברא בשביל הפלפולים, על פי הגמרא והלילה נועד לחזרות, דווקא ביום הוא מזיק להם. עולם המזיקים מופיע לא פעם בגמרא. לא נצליח לסקור את כל סוגיית המזיקים, כנראה שיש מזיקים שונים, רק נגיד שלמזיק אנחנו קוראים גם שד. שד בראשי תיבות זה שכל דמיון. החיים שלנו מורכבים מכל מיני חלקים ובכל אדם יש איזשהו שילוב, נצרך שילוב בין השכל לבין הדמיון. השכל הוא יותר ביקורתית, הוא מחפש היגיון, תשובות לוגיות, דבר שמיישבים את הדעת, הוא אוהב להטיל ספק, הוא חותר לאמת. הדמיון בא ממקום אחר, הדמיון פחות חותר לאמת, פחות חותר לקשרים הרציונאליים ולהיגיון הצרוף, הוא נמשך אחרי קישורים שמוצאים חן בעיניו, הוא נמשך לפעמים לדברים שהם לא מהותיים אבל הוא מוצא נקודות דמיון. ניתן משל- יצא לכולנו להגיע למקום חדש או לראות אנשים שאנחנו לא מכירים וכשאתה רואה אדם שאתה לא מכיר ומסתכל לו על הפנים, אם תלך על פי השכל תגיד שחזקה שהאדם הזה הוא כשר, אני גם לא יודע עליו שום דבר, יכול להיות שהוא צדיק עליון, תלמיד חכם וכו', אם אני אכיר אותו אולי אני אצליח להגדיר מיהו ולקבוע יחס אליו. אבל אנחנו רואים תופעה אנושית מאוד חזקה שכשבני אדם רואים אנשים, עוד לפני שהם דיברו אתם מילה יש להם כבר דעה עליו. יכול להיות שהוא כבר לא מוצא חן בעיניהם והם כבר לא רוצים להיות חברים שלו. למה? כי הדמיון שלנו מאוד מהיר, והוא מוצא נקודות אסוציאטיביות בצורה מאוד מהירה, הפרצוף שלו, תווי הפנים שלו מתחברים לך באיזשהו הקשר עקיף לאיזה פרופיל אנושי שנמצא לך בזיכרון ואתה במהירות הבזק משלים את התמונה ונותן חוות דעת. כבר חרצת את דינו, אתה יודע מיהו ואתה יכול לכתוב עליו חוות דעת. הדמיון הוא מאוד מהיר ועשיר, הוא מיד מקשר, יש לו רעיונות רבים. הוא מצויר ציור שלם על סמך כל מיני דברים. בגלל שהדמיון נמשך לתצורות החיצוניות ואין לו סבלנות לחקור פנימה, אז הרבה פעמים הוא נמשך לצדדים שעוסקים באסתטיקה, זה יכול להיות מראה או סדר חיצוני, אסתטיקה של מילים וכו'. יש גם אסתטיקה של רעיונות, הוא מדמה דבר לדבר. לפעמים יש ברק, כותב הרב בקובץ ראשון תרע"ח, נוי או משהו נוצץ שהדמיון יכול לתת והשכל לא. השכל העיקש יבקש הוכחות, הדמיון לא רוצה שהוא יהרוס לו, הוא מצביע על זה שזה ממש מתאים. הדמיון הפורה מאוד נמשך ליצירת יצירות יפות. השכל יותר נמשך למצוא דברים מבוססים ואמתיים, דברים לוגיים ומוכחים היטב. לפעמים אין בהם ברק או יופי. לפעמים יש תרוץ שהוא תרוץ טוב אבל הוא חסר ברק. הרב כותב שבכל אדם יש מערכות יחסים מאוד מורכבות בין הדמיון לבין השכל.

אבל לפעמים יש דמיון שהוא בבחינת מותרות, עודפי דמיון. דמיון שכבר יצא מגבולו, זה לא דמיון שעובד בשיתוף פעולה עם השכל, יש דמיון שכבר הוא מגזים. ודמיון שהוא יוצא משורת השכל ולא מתואם עם השכל הוא כבר "יוצא מסדר הקדושה כיוון שאין אור השכל שורה בו כלל", זה נקרא שד. שד זה שמשוה בפרופורציות בין השכל לדמיון הלך לאיבוד. זה כשהחותמת היא של הדמיון, הוא המעצב הסופי. משל למה הדבר דומה- מעצב פנים שיש לו חש אומנתי בלתי רגיל, הוא יודע לעשות באמת דברים מאוד יפים, אבל הוא הפסיק להקשיב למהנדסים כי הם מעצבנים אותו ואומרים לו שאי אפשר להזיז את היסודות הללו מבחינה הנדסית וכו' הם חוסמים אותו. אפשר להגיע לתוספות אבל זו תוספת שלא מחזיקה, הדמיון עבר את שורת השכל. לכן זה נקרא מזיק. זו תוספת שהיא רק מבלבלת את כל העניין. אבל זה דמיון שהוא ניסה למשוך את גבולות השכל אל מעבר לגבולותיו. אלו השדים של בית המדרש, אלו שדים מזיקים. והשד הזה מצא מנוחה בבית מדרשו של אביי. בבית המדרש של אביי בו יש נטייה מאוד רחבה לא להסתפק בממדי הבית והקירות, אין הלכה כאביי, שם חושבים בצורה מופשטת ומגוונת, דווקא שם עלולה להתפתח "התפרצות דמיונית" שהיא תופסת טרמפ על משהו שכלי אבל היא עברה את גבולותיה. המהר"ל אומר בחידושי אגדות ששבעה ראשים זה ריבוי גדול, יש פה יציאה מהפרופורציות. יש פה יותר מידי קישורים שאין להם על מה להיתמך, יותר מידי ברק ומעוף לא מעוגן. דווקא במקום כזה של פריה והרחבות יש סכנה של יציאה מהסדר, זה מזיק לבית רבנן. לסברות כבר אין ביקורת ואין בירורים ישרים ואין הוכחות, בסוף זה

©

כל הזכויות שמורות

קוראים נבון - הוצאה לאור | ספרי הרב אליעזר קשת'אל |
 ליצירת קשר – 0523907515 | navon.books@gmail.com | www.korim-navon.co.il

כבר פוגע בישרות של בית המדרש. זה כבר פוגע בניהול הדו שיח בין שני תלמידי חכמים, כל עניין השיחה ביניהם היא חידוד ומפגש של שכל עם שכל, אבל דמיון עם דמיון. אפשר לקחת פרק בתנ"ך ולעשות פאנל של עשרות אנשים וכל אחד לוקח אותו עם הדמיון שלו ועושה בו מה שהוא רוצה, אבל אין כבר וויכוח ליבון או ברור, זה כבר לא בית מדרש. שבעה ראשים שנמצאים על משהו שנראה כמו תנין. זה נדמה כתנין. המהר"ל מדגיש שהדמיון הוא הנקודה.

תנין מופיעה במקורות כיצור מאוד גדול שאף אחד לא יכול עליו, שם במים הוא המלך. פרעה נקרא התנין הגדול, הרב כותב שבעלי האגדה נקראים "נוני דימא", הם דגי הים. יש פה את התנים של הים. יש פה מלך ששולט ויכול להתרחב לכל מיני מקומות. אבל שם בנבואה התנין הוא גם סמל לגאווה, "לי יאורי". הרב כותב על הפסוק "כי מלאכיו יצווה לך...תרמוס כפיר ותנין"- התנין מבטא עוצמה חומרית, כלומר גופניות שמתרחקת מהעולם הרוחני. לפעמים מרוב דמיון אתה כבר לא ברוח, זה רק הדמיונות שלך. אתה מלביש את העולם החומרי שלך על עולם הרוח. זה כבר לא שכל, איך תתרומם מזה. הרמב"ם כותב במורה נבוכים שתנאי להתקדמות רוחנית הוא שתמיד השכל מעל הדמיון. צריכים פה אדם גדול, רב אחא בר יעקב, שהוא חסיד. הוא צריך לבוא בלילה כשאף אחד לא יהיה, ומתוך חסידותו יעשה לו נס. הרב כותב שם בפסקה על המזיקים והשדים שדמיון שעוקף את השכל זה שד, אבל דמיון שהשכל מאיר בו, כאשר יש שיתוף פעולה אמיתי בין שכל לדמיון זהו יסוד הניסים. כי השכל הצרוף זה חוקי הטבע, אין בו הפתעות, אבל בתוך הטבע הקב"ה עושה לנו ניסים, יש שמץ ברק. נס ודמיון זו אותה גמטרייה. דמיון שהוא תחת כותרת של שכל, שהוא יודע את גבולותיו הוא מביא לנס, הוא מביא לשילוב שבתוך הטבע מתנוצצת אמירה אלוקית. הוא לא שובר את הטבע לגמרי, אנחנו לא מפרקים את חוקי הטבע לגמרי, יש משמעות וחוץ מיוחד לעולם של הקב"ה. הוא כורע, כל כריעה שהוא כורע נופל לשד ראש אחד. לכרוע זה לכופף את הראש. יש פה אדם חסיד שיודע להעמיד נכון מה למעלה מה למטה. יש פה אדם שהוא ישר, על פי המהר"ל. הוא בודק שהדברים מתאימים ועולים בקנה אחד עם יושרה של תורה, שאנחנו עובדים את ה' בלימוד שלנו לא את עצמנו. מישהו משתחוה בבית המדרש של אביי ומברר שמה שאנחנו רוצים זה לברר את האמת האלוקית. הדמיון עוזר לנו אבל העיקר זה ליבון הסוגיה בסברה ובשכל. לאדם כזה מתרחשים ניסים. דווקא כשאדם עומל על פי שורת השכל יש לו ניסים. הרב כותב שצריך לשמוח בניסים אבל אנחנו לא סומכים עליהם. אנחנו עובדים ומבררים את התורה על פי שורת השכל, מקשים מסברה ומידי פעם תהיה לנו איזושהי הארה. אולי יהיה איזשהו ברק. אבל עיקר המאמץ עיקר עבודת התורה, ש-די, שאמר לעולמו די. שד זה לעומת ש-די, זה לומר גם די, גבולות וקריטריונים.

"אמת ויציב ונכון וקיים...ויפה". זה בסדר דברים הם גם יפים אבל ישר המון מדרגות קודם לזה. זכה בית המדרש של אביי שרב אחא בר יעקב בא לשם ומיישר את בית המדרש, מרומם אותו ומסדר אותו. הוא מבטל את אותו ריבוי שהוא לא לברכה, את אותה תוספת דמיון שהיא כבר לא מביאה תועלת, את מה שמוציא את הטעם מכל דיון, היא כבר מעמידה את האדם כפי שהוא, במרכז, במקום את הסדר האלוקי במרכז. הוא היה חסיד, החסידות, שכל הזמן אדם מכוון את מעשיו לשם שמיים, הירושלמי אומר שחסידים תורתם מתברכת, דווקא הכוונה לשם שמיים גורם לברכה בתורה.

זה משפיע גם על העובדה שאנחנו צריכים להתאים את עצמנו לעולם ההלכתי. עולם רעיוני שלא מתואם ולא מיושר עם עולם ההלכה, הם גם בבחינת מזיקים, כך בקובץ שלישי ש"ז: "שדים יש להם רוח אבל אין להם ביסוס גופני לכן הם מזיקי דעלמא כמו נשמותיהם של רשעים". רעיונות בלי רגליים, רעיונות שלא חתומים על זה שעל פיהם צריך בסוף לנהל את המציאות. זה טוב ללכת לבית המדרש של אביי, זה טוב להתחדד שם, כאשר דמויות כמו רב אחא בר יעקב החסיד נמצאות שם, מלוות מלמעלה במבט, כשכל העולם הרעיוני המתפתח הוא על פי דמיון מכוון ואז אפילו את המזיקים אפשר אפילו לשתף בעבודת בית המדרש, כמו שאומרת הגמרא במסכת גיטין בפרק שביעי ששלמה המלך צרף לבניין בית המקדש גם את השדים. אדם

©

כל הזכויות שמורות

קוראים נבון - הוצאה לאור | ספרי הרב אליעזר קשת'אל |

ליצירת קשר – 0523907515 | navon.books@gmail.com | www.korim-navon.co.il

כזה בעל שכל יכול לצרף גם את הדמיון שישתף פעולה, ואפילו אשמדאי סייע בעל כורחו בבניין הבית. במלאכת בית ה', בית נאה עם יסודות מוצקים. ואנחנו מאחלים שנזכה לעיין בתורה ולהרחיב אותה ולהוסיף לה קישוטים שיביאו לכל עם ישראל ברכה.